

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ АДАПТАЦІЇ ДИТИНИ ДО ШКОЛИ

Проблема адаптації до нового оточення виникає в людини будь-якого віку: коли вона вперше йде до ясел, до школи чи на нову роботу в дорослому віці. Змінені звичні умови життя вимагають перебудови раніше сформованих стереотипів поведінки. Різка зміна звичних форм життя викликає, насамперед, нервово-психічне напруження, яке не завжди проходить без ускладнень, а інколи супроводжується важким емоційним перевантаженням. Початок систематичного навчання в школі є стресовою ситуацією в житті дитини, оскільки пов'язано з необхідністю адаптуватися до нових мікросоціальних умов. Цей процес супроводжується різноманітними зрушеннями у функціональному стані і значною мірою зачіпає психоемоційну сферу. Від благополуччя адаптаційного періоду під час вступу до школи значною мірою залежить успішність подальшої соціальної діяльності дитини. Актуальність вибраної теми визначається тим, що інтенсифікація учбової діяльності, спостережувана останніми роками, а також перетворення в соціально-економічній сфері змінили умови життя дітей і визначили необхідність повторного поглибленого аналізу пристосованої діяльності дитини під час вступу до школи і соціально-психологічної практики, пов'язаної з шкільною адаптацією.

Мета статті - виявити найбільш ефективні способи соціально - педагогічній діяльності з адаптації першокласників до школи.

Досліджували психолого-педагогічні особливості дітей шестирічного віку немало вчених і педагогів.

Д. Б. Ельконін під час першого «експерименту» з навчання дітей з 6 років говорив про особливу роль дошкільного дитинства, тому що саме в цей період «відбувається» інтенсивне орієнтування дитини в соціальних стосунках між людьми, у трудових функціях людей, суспільних мотивах і завданнях їхньої діяльності. На цій основі до кінця названого періоду в дітей

виникає тенденція до здійснювання серйозної суспільно-значимої діяльності. Саме це має визначальне значення для готовності дитини до шкільного навчання: соціальна зрілість, а не технічні вміння (читання, лічба) створює таку зрілість» [5]

Необхідно одразу розділити поняття педагогічної і психологічної готовності дитини до школи. Педагогічна готовність – це запас знань, умінь і навичок, наявний у дитини на момент вступу до школи. Під цим, як правило, мається на увазі вміння читати, рахувати, переказувати, однак це не дає змоги спрогнозувати успішність навчання навіть на найближчий час.

Психологічна готовність - це якісна своєрідність інтелектуального розвитку дитини і деяких особливостей її особистості, без яких не можливо успішно навчатися в школі. Сформованість цього рівня, на наш погляд, надзвичайно важлива. Психологічна готовність до школи передбачає і соціальну зрілість.

Навчальна діяльність має колективний характер, тому, вступаючи до школи дитина повинна мати навички кооперативної діяльності та спілкування, як з однолітками, так і з дорослими. Діти, у яких ці якості не сформовані, довше встановлюють дружні взаємини, губляться в новому оточенні, почуваються самотніми, частіше отримують низьку оцінку своєї роботи від учителя. Недостатній розвиток волі сприяє появі труднощів у розумінні змісту правил і норм поведінки, у розвитку навичок самостійної діяльності. Не відрегульовані емоційні переживання створюють для дитини додаткові труднощі в соціально-педагогічній адаптації суб'єктивним індикатором задоволеності дитини перебуванням у школі є її емоційний стан. Плідне навчання дітей шести років можливе за умови його відповідної організації. Воно має базуватися на індивідуальному підході до кожної дитини, врахуванні всього комплексу гігієнічних, психологічних і педагогічних умов, необхідних для розвитку дітей цього віку.

За Ш. О. Амонашвілі, шестирічна дитина в силу функціональної тенденції не може жити без гри, активності. Припинити ігрову діяльність і

силоміць залучити малюка до іншої – означає загальмувати інтенсивний розвиток, всебічне розкриття задатків. [1]

Водночас виникає фізіологічна і психологічна потреба у новій, відмінній від ігрової – навчальній діяльності (П. П. Блонський, Л. С. Виготський, О. Н. Леонтьєв, Д.Б. Ельконін), яка реалізується як пізнання навколишнього світу, наук, форм і способів навчання, розвиток пізнавально-операційної сфери психіки. Загальновідомо, що навчальна діяльність визріває в надрах ігрової і лише поступово стає провідною. При цьому зберігається і роль гри, як джерела фізичного, психо-емоційного, інтелектуального і соціального розвитку дитини (В. В. Зеньковський), також з'являються елементи продуктивної праці, як нового виду діяльності, що розвинуться в майбутньому. Різнобічний розвиток особистості учня передбачає гармонійне поєднання формування базових знань, умінь та навичок з творчою діяльністю, пізнавальною активністю.

Педагогічні та методичні дослідження показують, що характер та тривалість адаптаційного періоду молодших школярів залежить від певних чинників:

- стану здоров'я та рівня розвитку дитини (здорова, добре розвинена дитина значно легше переносить труднощі соціальної адаптації);
- індивідуальних особливостей дитини (поведінка залежить від типу нервової системи);
- досвіду спілкування з дорослими та ровесниками (уміння позитивно ставитися до вимог дорослих та адекватно спілкуватися з іншими дітьми);
- рівня натренованості адаптаційних механізмів (діти, які перед приходом до школи перебували в різних умовах життя, спілкувалися з людьми різного віку, часто змінювали звичне оточення, легше пристосовуються до шкільного устрою та нових товаришів);

- віку дитини (легше адаптуються до нових умов життя діти, яким на момент першого ознайомлення зі школою, знайомство з учителем уже є шість років). [4]

Зважаючи на дані чинники, адаптаційні процеси в кожного школяра відбуваються по-різному. У дітей з «легкою адаптацією» негативний емоційний стан триває не довго. Протягом одного – двох тижнів внутрішнє напруження, тривожність спадають, підвищується самооцінка. За «середньої адаптації» емоційний стан дитини нормалізується повільніше, за 10-18 днів. Діти, у яких ступінь «важкої адаптації», адаптуються від 3-х місяців до року, а інколи й довше. У них спостерігається бурхлива негативна емоційна реакція і негативне ставлення до оточення, особливо в перші дні. Дитина не хоче йти до школи, не хоче бачитися з однокласниками, розважатися. За нормального перебігу шкільної адаптації емоційне самопочуття й самооцінювання стабілізуються. Якщо ж процес адаптації дитини в 1-му класі утруднений, можлива деформація особистісного розвитку. Свідченням адаптації слугує, з одного боку, продуктивність у навчальній діяльності, з іншого боку – внутрішній стан індивіда, його емоційне самопочуття, наявність або відсутність внутрішньої напруженості. Більшість дітей адаптується до школи досить швидко, залюбки відвідують заняття, виконують завдання, підпорядковуються шкільним вимогам. У деяких дітей процес адаптації сильно затягується. Якщо на першому році навчання повноцінної адаптації до школи так і не відбувається, але це не завжди супроводжується труднощами у навчанні і може відбуватися на тлі гарної успішності. Найпоширеніша форма прояву шкільного неблагополуччя – тривожність. Вона виражається у хвилюванні, підвищеному занепокоєнні в навчальних ситуаціях у класі, очікуванні поганого ставлення до себе, негативного оцінювання з боку педагога й однолітків. У дитини виникає почуття неадекватності, неповноцінності, невпевненості в правильності

власної поведінки. У важких випадках можливе виникнення шкільного неврозу, психогенної шкільної дезадаптації. [3]

Можливими причинами «важкої адаптації» можуть бути :

- відсутність позитивної установки до шкільного життя. Часто батьки, віддаючи дитину до першого класу, залякують її майбутніми труднощами, суворим учителем, постійним навантаженням тощо. Такі установки викликають у дитини страх, невпевненість у собі, що негативно впливає на процес адаптації;
- не сформованість продуктивних форм спілкування з ровесниками. Дитина, яка не спілкувалася з однолітками, а тільки з дорослими (бабусею, мамою тощо), має значні комунікативні труднощі, які заважають швидкій адаптації в колективі;
- уповільнене формування емоційних зв'язки між учителем і учнем, причинами якого може бути незнання вчителем індивідуально-психологічних особливостей дитини, намагання якнайшвидше адаптувати дитину до нового оточення, навчально-дисциплінарний, авторитарний характер педагогічної діяльності вчителя;
- психологічний дискомфорт через невідповідальність шкільного режиму і вимог до поведінки дитини вдома, методів виховання й ставлення батьків до навчання в школі, неправильне виховання в сім'ї або ігнорування дорослими індивідуальних особливостей дітей;
- непристосованість до предметної сторони навчальної діяльності, що виникає з причин недостатнього інтелектуального та психомоторного розвитку дитини, відсутності допомагати та уваги з боку батьків і вчителів. [2]

Особливості труднощів в адаптації до школи мають діти із тимчасовою затримкою психічного розвитку. Функціональний характер такої затримки свідчить про можливість відновлення тимчасово порушеної психічної функції. Вона може бути викликана генетичними

факторами, хронічними соматичними захворюваннями, несприятливими умовами виховання, а також церебрально-органічною недостатністю.

Завдання адаптації таких дітей до учіння пов'язане зі своєчасним виявленням порушень і надання логопедичної, корекційно-педагогічної і психологічної допомоги. Зазвичай значні труднощі адаптації до навчально-виховного процесу мають не лише діти із затримкою психічного розвитку, а й обдаровані діти. Це проявляється у випереджальному пізнавальному розвитку, психосоціальній чутливості. Така дитина дуже вразлива, у неї багато проблем, якщо вона навчається у звичайній школі, де навчальний план не відповідає її можливостям. У неї може виникнути відраза до школи, погана поведінка, замкнутість тощо. Тому, щоб полегшити адаптацію цієї категорії дітей, можна порекомендувати батькам навчати їх у спеціалізованих класах або школах, а також намагатися зрозуміти й стимулювати всі аспекти розвитку особистості. [5]

Успішна адаптація дітей молодшого шкільного віку значною мірою залежить від сприятливих умов і змісту навчання, діяльності і спілкування дитини у сім'ї, дитячому садку і школі. Вагому допомогі в забезпеченні повного залучення дитини до систематичного навчання може додати вчитель із особистісно-орієнтованим типом педагогічної взаємодії, який сприятиме суттєвому зниженню рівня незахищеності, недовіри до себе, ворожості, депресивності, конфліктності та відчуття неповноцінності дитини. Опрацювавши науково – методичну літературу з даної теми та виконавши мету і завдання роботи, ми дійшли висновку.

На разі існує безліч сучасної спеціальної літератури, яка пропонує багато різноманітних діагностичних тестів для визначення готовності дітей до навчання в школі. Залежно від результатів тестувань учитель організовує педагогічно-виховний процес у класі, формує нове мікросоціальне середовище, яке вимагає подальшої корекційної роботи.

Найголовніше завдання вчителя, який працює з шестирічними першокласниками – захистити внутрішній світ малюків, що стали учнями, допомогти їм подолати негативні емоційні переживання, відчувати душевну рівновагу, спокій захищеність. Зі своїми майбутніми учнями знайомитися ще до школи – у дитячому садку. Разом з вихователями, психологами та медичними працівниками проводити педагогічні консилиуми з метою вивчення фізичного та психічного стану розвитку дітей, спостерігати за поведінкою дітей під час занять, прогулянок. Проводити анкетування, бесіди з батьками. З дітьми, які не відвідували дошкільні заклади, знайомитись у школі під час підготовчих занять. Усе це допоможе ще до першого вересня виявити можливу групу ризику, обрати форми та методи співпраці з дітьми, правильно скласти план виховної роботи.

Сама атмосфера школи і стосунки «дитина - вчитель» є для маленького школяра новими. Тому ставимо перед собою першочергове завдання: створити в класі сприятливий емоційний клімат. Не забувайте щодня говорити дітям, що раді їх бачити, що вам приємно з ними працювати. Разом з тим намагайтеся стримано ставитись до негативних проявів, не вживайте слів, які б принижували гідність дитини, не соромтесь вибачитись, коли буваєте не праві.

Література:

1. Амонашвили Ш.А. В школу – с шести лет. – М.: Педагогика, 1986. – 176с.
2. Кудиев Д. Шестилетки и проблемы. //Учит. газ. – 1987. – 7 окт.
3. Лосева О. Проблемы шестилетнего первоклассника //Здоровье. - 1987. - № 8.
4. Салієнко В.С. Наші учні – шестилітки //Рад. шк. – 1989. - № 5. – С.54
5. Степанова М. К вопросу о приёме в школу детей 6 лет// Дошк.воспитание. – 2001. - № 9. – С.53 – 54.

6. Стрюк К. Чуєш, дзвінок задзвенів ... або Готові чи не готові
шестилітки до школи?//Рід. шк.. – 2002. – №6. – С. 54 – 57.

Вчитель початкових класів
Чорнобаївського НВК,
Білозерського району,
Херсонської області
Контактний тел.. +38 (066) 47 01 065